

De kwetsbare psychisch gestoorde verdachte in het strafproces

Regelgeving, praktijk en Europese standaarden

E.M. Gremmen

De kwetsbare psychisch gestoorde verdachte in het strafproces

Regelgeving, praktijk en Europese standaarden

E.M. Gremmen

De kwetsbare psychisch gestoorde verdachte in het strafproces
Regelgeving, praktijk en Europese standaarden

E.M. Gremmen

ISBN: 9789462405134

Wolf Legal Publishers (WLP)
Postbus 313
5060 AH Oisterwijk
Tel: +31 (0)13-5821366
E-Mail: info@wolfpublishers.nl
www.wolfpublishers.nl

Dit onderzoek is afgesloten op 1 november 2017

Alle rechten voorbehouden. Behoudens de door de Auteurswet 1912 gestelde uitzonderingen, mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd (waaronder begrepen het opslaan in een geautomatiseerd gegevensbestand) of openbaar gemaakt, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. De bij toepassing van artikel 16B en 17 Auteurswet 1912 wettelijk verschuldigde vergoedingen wegens fotokopiëren, dienen te worden voldaan aan de Stichting Reprorecht, Postbus 882, 1180 AW te Amstelveen. Voor het overnemen van een gedeelte van deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken op grond van artikel 16 Auteurswet 1912 dient men zich tevoren tot de uitgever te wenden. Hoewel aan de totstandkoming van deze uitgave de uiterste zorg is besteed, aanvaarden de auteur(s), redacteur(en) en uitgever geen aansprakelijkheid voor eventuele fouten of onvolkomenheden.

Inhoudsopgave

Hoofdstuk 1: Inleiding	1
1. Aanleiding	1
1.1 De maatschappelijke aanleiding	1
1.2 De wetenschappelijke aanleiding	4
2. Vraagstelling	6
3. Afbakening, opbouw en methode	6
3.1 Afbakening	6
3.2 Opbouw	8
3.3 Methode	9
3.3.1 Europese Standaarden: Het EVRM, de jurisprudentie van het EHRM en de EU-aanbeveling	9
3.3.2 Theorieën van Strafrecht en strafprocesrecht	13
3.3.3 Empirisch onderzoek	18
Hoofdstuk 2: Begripsbepaling: de kwetsbare psychisch gestoorde verdachte in het strafproces	23
1. Inleiding	23
2. De recente geschiedenis	24
3. Begripsbepaling psychische stoornis en kwetsbaarheid	30
3.1 Psychische stoornis	30
3.2 Kwetsbaarheid	35
4. Context regelgeving in het straf(proces)recht en de Wet Bopz	41
4.1 Het straf(proces)recht	41
4.2 De Wet Bopz	42
4.3 Rol procesdeelnemers	44
5. De inhoud van de gedragsdeskundige rapportage	49
5.1 De verbanden tussen stoornis en delict	50
5.2 De toerekeningsvatbaarheid	53
6. Samenvattende analyse	56
Hoofdstuk 3: De vervolgingsbeslissing omtrent de psychisch gestoorde verdachte	59
1. Inleiding	59
2. Regelgeving	60
2.1 Het straf(proces)recht	63
2.2 De Wet Bopz	67
2.3 De beklagprocedure bij het gerechtshof	67
3. Praktijk	70
3.1 Keuze straf(proces) recht of Wet Bopz	71
3.2 De jurisprudentie	76
3.3 Empirisch onderzoek	80

4.	Europese standaarden	82
4.1	Het EVRM en het EHRM	82
4.2	De EU-aanbeveling betreffende procedurele waarborgen voor kwetsbare personen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure	83
5.	Samenvattende analyse	84
Hoofdstuk 4: De proces(on)bekwaamheid van de psychisch gestoorde verdachte		87
1.	Inleiding	87
2.	Regelgeving	88
2.1	De geschiedenis	88
2.2	De huidige wettelijke regeling	93
3.	Praktijk	100
3.1	De jurisprudentie	100
3.2	De toepassing van artikel 16 Wetboek van Strafvordering	115
3.3	Empirisch onderzoek	119
4.	Europese standaarden	120
4.1	Het EVRM en EHRM	120
4.2	De EU-aanbeveling betreffende procedurele waarborgen voor kwetsbare personen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure	122
5.	Samenvattende analyse	123
Hoofdstuk 5: De psychisch gestoorde verdachte als procespartij		127
1.	Inleiding	127
2.	Regelgeving	128
2.1	De geschiedenis	128
2.2	De huidige wettelijke regeling	131
3.	Praktijk	134
3.1	De jurisprudentie	134
3.2	De toepassing van de artikelen 509a-d Wetboek van Strafvordering	144
3.3	Empirisch onderzoek	148
4.	Europese standaarden	148
4.1	Het EVRM en EHRM	148
4.2	De EU-aanbeveling betreffende procedurele waarborgen voor kwetsbare personen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure	150
5.	Samenvattende analyse	151

Hoofdstuk 6: Het verhoor en de voorgeleiding van de psychisch gestoorde verdachte	155
1. Inleiding	155
2. Regelgeving	156
2.1 Raadsman bij politieverhoor en de kwetsbare verdachte	156
2.2 Auditieve registratie en audiovisuele registratie van het verhoor	164
2.3 Inverzekeringstelling, voorgeleiding, mogelijke opschorting van de voorlopige hechtenis en overplaatsing van de psychisch gestoorde verdachte	166
3. Praktijk	169
3.1 De jurisprudentie	169
3.2 Empirisch onderzoek	178
4. Europese standaarden	181
4.1 Het EVRM en EHRM	181
4.2 De EU-aanbeveling betreffende procedurele waarborgen voor kwetsbare personen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure	184
5. Samenvattende analyse	186
Hoofdstuk 7: De gedragsdeskundige rapportage in het voorbereidend onderzoek	191
1. Inleiding	191
2. Regelgeving	192
2.1 Het inschakelen en de benoeming van een gedragsdeskundige	192
2.2 Soorten gedragsdeskundig onderzoek	200
2.3 Onderzoek en vraagstelling van het pro Justitia onderzoek	201
2.4 De rechtspositie van de verdachte met betrekking tot de gedragsdeskundige rapportage	203
2.5 Het verslag van de gedragsdeskundige	205
2.6 Het horen van de gedragsdeskundige door de rechter-commissaris	206
2.7 De gedragsdeskundige rapportage in het dossier	208
3. Praktijk	210
3.1 Werkwijze benoeming van een deskundige door het Openbaar Ministerie	210
3.2 De jurisprudentie	211
3.3 Empirisch onderzoek	214
4. Europese standaarden	219
4.1 Het EVRM en EHRM	219
4.2 De EU-aanbeveling betreffende procedurele waarborgen voor kwetsbare personen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure	221
5. Samenvattende analyse	222

Hoofdstuk 8: De gedragsdeskundige rapportage en de psychisch gestoorde verdachte ter terechtzitting	225
1. Inleiding	225
2. Regelgeving	227
2.1 Het inschakelen gedragsdeskundig onderzoek ter terechtzitting	227
2.2 Het horen van de gedragsdeskundige ter terechtzitting	229
2.3 Aanvullende gedragsdeskundige rapportage en terugverwijzing van de zaak	233
2.4 Gebruik van de gedragsdeskundige rapportage door de rechter	234
3. Praktijk	236
3.1 De jurisprudentie	236
3.2 Empirisch onderzoek	241
4. Europese standaarden	252
4.1 Het EVRM en EHRM	252
4.2 De EU-aanbeveling betreffende procedurele waarborgen voor kwetsbare personen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure	255
5. Samenvattende analyse	256
Hoofdstuk 9: Conclusie en aanbevelingen	259
1. Conclusie	260
1.1 De vervolgingsbeslissing bij de psychisch gestoorde verdachte	263
1.2 De schorsing van de vervolging van de psychisch gestoorde verdachte	267
1.3 De psychisch gestoorde verdachte als procespartij	272
1.4 Het verhoor van de psychisch gestoorde verdachte	276
1.5 De psychisch gestoorde verdachte gedurende de voorlopige hechtenis	283
1.6 De gedragsdeskundige rapportage in het voorbereidend onderzoek	285
1.7 De gedragsdeskundige rapportage en de psychisch gestoorde verdachte ter terechtzitting	290
1.8 Herkenning en erkenning van de kwetsbaarheid van de verdachte	294
1.9 Afronding	297
2. Aanbevelingen	298
Literatuur	321
Jurisprudentie	339

Bijlage 1: Beslissingsformulier officier van justitie bij de psychisch gestoorde verdachte	345
Bijlage 2: Methode empirisch onderzoek: verantwoording typen delicten	351
Bijlage 3: SPSS databestand	353
Bijlage 4: Uitkomsten empirisch onderzoek	363
1. Tabellen resultaten empirisch onderzoek	363
2. Kruistabellen waar in de hoofdstukken naar wordt verwezen	398
2.1 Hoofdstuk 6: Het verhoor en de voorgeleiding van de psychisch gestoorde verdachte	398
2.2 Hoofdstuk 7: De gedragsdeskundige rapportage in het voorbereidend onderzoek	399
2.3 Hoofdstuk 8: De gedragsdeskundige rapportage en de psychisch gestoorde verdachte ter terechtzitting	401

Afkortingen

Aant.	Aantekening
Afspr. recl.	Afspraken reclassering
Afl.	Aflevering
AG	Advocaat-Generaal
Amb. behand.	Ambulante Behandeling
Appl. nr.	Applicatie nummer/Application number
Art.	Artikel
BooG	Beslissingsondersteuning onderzoek Geestvermogens
Bopz	Bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen
Bijl.	Bijlage(n)
Bijz.	Bijzonder
Bijv.	Bijvoorbeeld
Compas	Communicatiesysteem Openbaar Ministerie Parket Administratie Systeem
c.q.	casu quo
DD	Delikt & Delinkwent
d.d.	de dato
e.a.	en anderen
e.v.	en verder
EHRM	Europees Hof voor de Rechten van de Mens
EVRM	Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en Fundamentele Vrijheden
FOBA	Forensische Observatie en Begeleidingsafdeling
FPD	Forensisch Psychiatrische Dienst
Gev. straf.	Gevangenisstraf
GGD	Gemeenschappelijke gezondheidsdienst
GGZ	Geestelijke Gezondheidszorg
GPS	Geïntegreerd Proces Systeem
Hfdst	Hoofdstuk
HR	Hoge Raad
HvB	Huis van Bewaring
ISD	Inrichting voor Stelselmatige Daders
IQ	Intelligentiequotiënt
IVBPR	Internationaal Verdrag inzake Burgerrechten en Politieke Rechten
i.w.tr.	Inwerkingtreding
JKS	Juridisch Kennis Systeem
LJN	Landelijk Jurisprudentie Nummer
NJ	Nederlandse Jurisprudentie
NJB	Nederlands Juristenblad
NVvP	Nederlandse Vereniging voor Psychiatrie

m.b.t.	met betrekking tot
MHC	Mental Health Court
Mono psycholoog	Monodisciplinair onderzoek door psycholoog
Mono psychiater	Monodisciplinair onderzoek door psychiater
m. nt.	Met noot
m.m.v.	met medewerking van
MvA	Memorie van Antwoord
MvT	Memorie van Toelichting
NbSr	Nieuwsbrief Strafrecht
NIFP	Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie
nr.	nummer
o.a.	onder andere
OM	Openbaar Ministerie
OVAR	Ontslag van alle rechtsvervolgning
OvJ	Officier van Justitie
p.	pagina
Par.	Paragraaf
PBC	Pieter Baan Centrum
PBW	Penitentiaire Beginselenwet
Pers.	Persoonlijke omstandigheid
omstandigheid	
PG	Procureur-generaal
PI	Penitentiaire Inrichting
PJ	Pro Justitia
PMO	Psycho-medisch Overleg
POK	Psychiatrische Observatie Kliniek
PPC	Penitentiaire Psychiatrisch Ziekenhuis
Psyc. ziekenhuis	Psychiatrisch ziekenhuis
Rb	Rechtbank
RC	Rechter-commissaris
red.	redactie
Riagg	Regionale Instelling voor Ambulante Geestelijke Gezondheidszorg
RM	Rechterlijke macht
R.O.	Rechtsoverweging
Sr	Wetboek van Strafrecht
Stb.	Staatsblad
Stcrt.	Staatscourant
Suppl.	Supplement
Sv	Wetboek van Strafvordering
s.v.p.	s'il vous plaît
Tbs	Terbeschikkingstelling

Tbs met dwang	Terbeschikkingstelling met dwangverpleging
Tbs met voorwr.	Terbeschikkingstelling met voorwaarden
TBR	Terbeschikkingstelling van de regering
tll	tenlastelegging
TvS	Tijdschrift voor Strafrecht
v	versus
v. Chr.	Voor Christus
vgl.	Vergelijk
VI	Voorwaardelijke/vervroegde invrijheidstelling
Voorw.	Voorwaardelijke
Voorw. gs	Voorwaardelijke gevangenisstraf
Wet Bopz	Wet Bijzonder opnemng psychiatrische ziekenhuizen
Wet RO	Wet op de Rechterlijke Organisatie
WFZ	Wet(svoorstel) forensische zorg
WGBO	Wet op de Geneeskundige Behandelovereenkomst
WVGGZ	Wet(svoorstel) Verplichte geestelijke gezondheidszorg

Hoofdstuk 1: Inleiding

1. Aanleiding

1.1 De maatschappelijke aanleiding

Op de derde dinsdag in september in het jaar 2010 wordt er een waxinelichthouder naar de Gouden Koets gegooid. Er ontstaat rumoer en de dader, Erwin L., wordt aangehouden. Erwin L. is van mening dat Koningin Beatrix onterecht op de troon zit. Na het strafrechtelijk onderzoek worden hem verschillende feiten tenlastegelegd voor het gooien van de waxinelichthouder naar de Gouden Koets.¹ De Rechtbank 's-Gravenhage oordeelt op 16 september 2011 dat Erwin L. volledig ontoerekeningsvatbaar is, ontslaat hem van alle rechtsvervolging en gelast opname in een psychiatrisch ziekenhuis.² In juli 2012 wordt besloten dat Erwin L. het door hem ingestelde hoger beroep in vrijheid mag afwachten.³ Op donderdag 13 september 2012, de donderdag voor Prinsjesdag, wordt Erwin L. opnieuw aangehouden. Het Openbaar Ministerie verdenkt Erwin L. van smaad dan wel belediging. De raadsman van Erwin L. denkt dat zijn cliënt opgesloten wordt met het oog op de komende Prinsjesdag.⁴

Erwin L. is niet de enige psychisch gestoorde persoon bij wie het strafrecht mogelijk ingezet wordt om de sociale controle te behouden na een grote schrikreactie in de maatschappij. Gennaro P.⁵ zorgt op 4 mei 2010 voor grote consternatie, door te schreeuwen tijdens de twee minuten stilte (Dodenderdenking) op de Dam te Amsterdam. Er ontstaat paniek onder de aanwezigen en er raken verschillende mensen gewond. Gennaro P. zit vijf weken in voorarrest ten gevolge van deze ordeverstoring. Gennaro P. wordt door zowel de Rechtbank Amsterdam⁶ als het Gerechtshof te Amsterdam⁷ veroordeeld. Ook in cassatie verwerpt de Hoge Raad de verweren.⁸ Gennaro P. wordt in april 2012 opnieuw aangehouden in de buurt van

---

¹ Rechtbank 's-Gravenhage, 16 september 2011, ECLI:NL:RBSGR:2011:BT1745, R.O. 2, De tenlastelegging. De tenlastegelegde feiten zijn: opzettelijke belediging van de Koning; opzettelijke belediging van de vermoedelijke opvolger van de Koning en van diens echtgenote; poging tot zware mishandeling en wederrechtelijk enig goed dat geheel aan een ander toebehoort beschadigen.

² Rechtbank 's-Gravenhage, 16 september 2011, ECLI:NL:RBSGR:2011:BT1745, R.O. 7.3, Het oordeel van de Rechtbank.

³ Gerechtshof 's-Gravenhage, 01 februari 2013, ECLI:NL:GHDHA:2013:BZ0277.

⁴ Van den Dool 2013.

⁵ Gennaro P. wordt in de media de damschreeuwer genoemd.

⁶ Rechtbank Amsterdam, 6 oktober 2011, ECLI:NL:RBAMS:2011:BT6834.

⁷ Gerechtshof Amsterdam, 9 maart 2012, ECLI:NL:GHAMS:2012:BV8417.

⁸ Hoge Raad, 25 juni 2013, ECLI:NL:HR:2013:12, R.O. 3.1 en 3.3. De Hoge Raad is wel van mening dat de opvatting van het Gerechtshof Amsterdam, dat het opzet niet gericht

de Dam in Amsterdam. De politie heeft het vermoeden dat Gennaro P. opnieuw de openbare orde wil verstoren tijdens een bezoek van de Turkse president en beveelt hem het gebied rond de Dam te verlaten.⁹ Gennaro P. woont en leeft op straat in Amsterdam. Het feit dat hij zich rond de Dam ophoudt, is derhalve niet bijzonder.

Een andere zaak waarin een psychisch gestoord persoon de dader is, is de zaak tegen Tarik Z. Hij verstoort begin 2015 met een nepvuurwapen het NOS-journaal. Hij komt op de beelden die uitgezonden worden zeer verward over. De conclusie van het gedragsdeskundig onderzoek¹⁰ luidt dat de verdachte niet lijdt aan een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens, ondanks narcistische en achterdochtige trekjes. De Rechtbank Midden-Nederland legt een gevangenisstraf op van dertig maanden, waarvan vijftien maanden voorwaardelijk.¹¹ In hoger beroep oordeelt het Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden: *“Het hof acht het aannemelijk dat de beperkingen van verdachte ook bij het plegen van de feiten een rol hebben gespeeld, maar is van oordeel dat vanwege de bovenomschreven door de deskundigen beschreven goede cognitieve vaardigheden waarbij verdachte in het kader van het plegen van de feiten voortdurend zijn eigen afweging heeft gemaakt, dat de feiten verdachte dienen te worden toegerekend en dat hij een strafbare dader is.”*¹² Het Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden legt een zwaardere straf op dan de Rechtbank Midden-Nederland.¹³

In april 2016 staat Bart van U. terecht voor de moord op zowel oud-minister Els Borst als op zijn zus.¹⁴ Bart van U. wordt vervolgens onderzocht in het Pieter Baan Centrum, waaruit volgens zijn advocate blijkt dat hij sterk verminderd toerekeningsvatbaar is.¹⁵ Op de pro-formazitting op 8 september 2015 komt Bart van U. zeer verward over. Op de vraag van de rechter of hij nog iets wil zeggen, begint hij over: *“Een goedje waardoor lichaamsdelen weer kunnen aangroeien”* en *“een verkeersboete voor een bromfiets”*.¹⁶ Er wordt tijdens de pro-formazitting besloten dat aanvullend ge-

---

hoeft te zijn op ‘de rust verstoren’, onjuist is. Dit hoeft echter niet te leiden tot cassatie, aangezien uit de verklaringen van de verdachte en de bewijsmiddelen blijkt dat de verdachte opzettelijk de rust verstoord heeft (R.O. 3.4 en 3.5).

⁹ Damschreeuwer opgepakt tijdens bezoek turkse president, nu.nl, 17 april 2012, <http://www.nu.nl> (zoek op damschreeuwer opgepakt tijdens bezoek Turkse president).

¹⁰ De verdachte wordt onderzocht door een psycholoog en een psychiater, er wordt een milieuonderzoek verricht en een reclasseringsrapportage opgemaakt. Rechtbank Midden-Nederland, 3 juni 2015, ECLI:NL:RBMNE:2015:4919.

¹¹ Rechtbank Midden-Nederland, 3 juni 2015, ECLI:NL:RBMNE:2015:4919, R.O. Het oordeel van de rechtbank.

¹² Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden, 22 december 2015, ECLI:NL:GHARL:2015:9778, R.O. Strafbbaarheid van de verdachte.

¹³ Te weten een gevangenisstraf voor de duur van veertig maanden, waarvan vierentwintig voorwaardelijk en als bijzondere voorwaarden het reclasseringscontact, een behandelverplichting en een locatieverbod, zie Gerechtshof Arnhem-Leeuwarden, 22 december 2015, ECLI:NL:GHARL:2015:9778, R.O. Oplegging van de straf.

¹⁴ Rechtbank Rotterdam, 13 april 2016, ECLI:NL:RBROT:2016:2699.

¹⁵ Heanen 2015.

¹⁶ Visser 2015.

dragsdeskundig onderzoek in het Pieter Baan Centrum noodzakelijk is.¹⁷ Op 13 april 2016 legt de Rechtbank Rotterdam Bart van U. de maatregel tbs met dwangverpleging op, omdat hij naar het oordeel van de Rechtbank Rotterdam volledig ontoerekeningsvatbaar is.¹⁸ Het Gerechtshof 's-Gravenhage acht in hoger beroep Bart van U. niet volledig ontoerekeningsvatbaar, omdat niet pathologische, en dus niet ziekelijke, componenten hebben doorgewerkt in het fatale handelen en veroordeelt Bart van U. tot een gevangenisstraf voor de duur van acht jaren en de maatregel tbs met dwangverpleging.¹⁹ Naar aanleiding van de zaak Bart van U. doet de Commissie Hoekstra onderzoek naar de strafrechtelijke beslissingen van het Openbaar Ministerie.²⁰ In het onderzoeksrapport concludeert de Commissie Hoekstra dat er fouten zijn gemaakt (mede) met betrekking tot de zorgverlening. De pogingen tot zorgverlening, zowel door familie als door het Openbaar Ministerie, zijn te kort geschoten.²¹ Het Openbaar Ministerie heeft verscheidene mogelijkheden gehad om Bart van U. via de Wet Bijzondere opnemingen in psychiatrische ziekenhuizen (Wet Bopz)²² zorg te laten krijgen. Dit is echter niet gebeurd.²³ Uit het onderzoeksrapport komt naar voren dat er niet altijd adequaat wordt omgegaan met een verdachte die lijdt aan een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens.

Bovenstaande zaken zijn zeer verschillend qua karakter en ernst van de feiten. De gemeenschappelijke deler is dat alle zaken zien op psychisch gestoorde personen. Voor dergelijke gevallen is de (beleids)term ‘verwarde personen’ ingeburgerd geraakt. De genoemde zaken in ogenschouw nemend, lijkt het erop dat het strafrecht mogelijk ingezet wordt om de sociale controle te behouden na een schrikreactie in de maatschappij. Door de angst en verwarring die ontstaat, wordt de zaak hoog opgenomen en komt het strafrecht in beeld. Echter, in het strafrecht blijkt niet altijd duidelijk te zijn hoe er omgegaan moet worden met een psychisch gestoord persoon die een (licht) delict begaan heeft. Bij de inzet van het strafrecht speelt de roep vanuit de maatschappij en de media om vergelding en bescherming tegen ‘verwarde personen’ een rol. Goede voorbeelden hiervan zijn bovengenoemde zaken van Erwin L. en Gennaro P. Beiden konden net voor of tijdens een openbaar evenement aangehou-

---

¹⁷ OM ziet overeenkomsten tussen dood Els Borst en zus Bart van U., nu.nl, 08 september 2015, <http://www.nu.nl> (zoek op OM ziet overeenkomsten tussen dood Els Borst en zus Bart van U.).

¹⁸ Rechtbank Rotterdam, 13 april 2016, ECLI:NL:RBROT:2016:2699, R.O. 6.4 Beoordeling en 6.5. Conclusie.

¹⁹ Gerechtshof 's-Gravenhage, 16 maart 2017, ECLI:NL:GHDHA:2017:684, R.O. Niet ziekelijke componenten in handelen verdachte en R.O.Beslissing.

²⁰ Commissie Hoekstra 2015. De onderzoekscommissie strafrechtelijke beslissingen Openbaar Ministerie naar aanleiding van de zaak Bart van U. bestaat uit mr. R.J. Hoekstra, E.T. van Hoorn, mr. L.A.J.M. de Wit en mr. drs. R.H. Zuijderhoudt.

²¹ Commissie Hoekstra 2015, p. 215-221.

²² Wet van 29 oktober 1992, *Stb.* 1992, 669.

²³ Commissie Hoekstra 2015, p. 216.

den worden door de politie, terwijl zij op dat moment geen strafbaar feit begingen en er geen indicatie leek te zijn dat ze een strafbaar feit zouden begaan.

De maatschappelijke en beleidsmatige aandacht voor deze gevallen lijkt rechtshandhaving te beogen. Dit vraagt om een beschouwing en reflectie van de strafvorderlijke en strafrechtelijke regelgeving en het gebruik van deze regelgeving in de praktijk.

1.2 Wetenschappelijke aanleiding

Op 27 november 2013 vaardigt de Europese Commissie een niet-bindende aanbeveling uit, 'betreffende procedurele waarborgen voor kwetsbare personen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure'.²⁴ Deze aanbeveling heeft als doel de lidstaten ertoe aan te zetten de procedurele rechten te versterken van alle verdachten en beklaagden die door hun leeftijd, geestelijke of lichamelijke toestand of handicap niet in staat zijn een strafprocedure te begrijpen en er effectief aan deel te nemen.²⁵ Deze aanbeveling van de Europese Commissie duidt aan dat het belangrijk is dat de lidstaten stilstaan bij de kwetsbaarheid van een verdachte en roept de lidstaten op om de procedurele rechten van de kwetsbare verdachte te versterken.

Naast deze EU-aanbeveling, zijn er verschillende ontwikkelingen die vragen om een nieuwe doordenking van de positie van de psychisch gestoorde verdachte in het strafproces.

Ten eerste heeft het Europees Hof van de Rechten van de Mens (EHRM) in het *Salduz*-arrest²⁶ bepaald dat er sprake is van een schending van artikel 6 Europees Verdrag tot bescherming van de Rechten van de Mens en fundamentele vrijheden (EVRM), omdat de verdachte *Salduz* door de politie niet is gewezen op zijn recht op rechtsbijstand van een raadsman bij de politieverhoren. Uit het arrest vloeit voort dat een aangehouden verdachte in beginsel in de gelegenheid moet worden gesteld om met een raadsman te overleggen, voorafgaand aan het eerste verhoor²⁷ door opsporingsambtenaren.²⁸ Ten tweede zijn er ontwikkelingen op het gebied van de gedragsdeskundige en de gedragsdeskundige rapportage. Op 1 januari 2010 is de Wet deskundigen in strafzaken in werking getreden.²⁹ Met de inwerkingtreding van deze wet, is de vaste gerechtelijke deskundige vervallen. In plaats daarvan, is de geregistreerde deskundige gekomen. Ten derde heeft het Nederlands Instituut voor Forensische Psychiatrie en Psychologie (NIPP) per 1 september 2016 de standaardvraagstelling voor het pro Justitia onderzoek aangepast. Ten vierde zijn de gradaties van

---

²⁴ Europese Commissie 2013.

²⁵ Europese Commissie 2013, p. 1.

²⁶ EHRM, 27 november 2008, 36391/02 (*Salduz/Turkije*).

²⁷ Het gaat om het verhoor over de betrokkenheid van de verdachte bij het strafbare feit/de strafbare feiten waarvoor hij is aangehouden.

²⁸ Aanwijzing Rechtsbijstand Politieverhoor, 1 april 2010, Staatscourant 2010, nr. 4003.

²⁹ Wet van 22 januari 2009, *Stb.* 33 in werking getreden op 1 januari 2010.

toerekeningsvatbaarheid veranderd. In plaats van de vijf gradaties die toegepast werden, onderscheidt de forensische psychiatrie en psychologie in de methodiek nog maar drie vormen van toerekeningsvatbaarheid. Tot slot zijn er twee nieuwe wetsvoorstellen met betrekking tot ‘verwarde personen’, namelijk het wetsvoorstel Verplichte geestelijke gezondheidszorg en het wetsvoorstel forensische zorg. De nieuwe Wet forensische zorg gaat zorgen voor een verruiming van de regelingen die nu in de Wet Bopz staan. Hierdoor zal de Wet Bopz vervallen en in plaats daarvan wordt de Wet Verplichte geestelijke gezondheidszorg ingevoerd. Met de twee nieuwe wetten wordt het in elke fase van het strafrechtelijk traject mogelijk om te kiezen voor een behandeling in de geestelijke gezondheidszorg. Als gevolg hiervan, krijgt de strafrechter meer mogelijkheden om aan de zorgbehoefte van een verdachte met een psychische stoornis tegemoet te komen.

Over de psychisch gestoorde delinquent is in 1989 door Haffmans een proefschrift geschreven, met de titel: “De berechting van de psychisch gestoorde delinquent, handleiding voor juristen bij vraagstukken op het raakvlak van de psychiatrie”³⁰. Haffmans nam in zijn proefschrift de strafrechtspleging als beginpunt, de vervolgingsbeslissing op grond van artikel 167 Wetboek van Strafvordering door het Openbaar Ministerie. Hij besloot dit als beginpunt te nemen, omdat er in de fase voorafgaand aan de vervolging nog onzekerheid bestaat of het tot een verdere concretisering van het strafrecht zal komen. Daarnaast stelt Haffmans dat het opsporingsonderzoek zich meer richt op de zaak dan op de persoon, de verdachte. Met een eventueel afwijkende psychische toestand van de verdachte wordt daarbij nauwelijks rekening gehouden.³¹

Er zijn verschillende recente ontwikkelingen waardoor het van belang is dat er (opnieuw) gekeken wordt naar de verdachte die lijdt aan een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens in het strafproces en diens kwetsbare positie. Zoals aangegeven, zijn dit bijvoorbeeld de mogelijkheid tot bijstand van een raadsman bij het politieverhoor, de uitkomsten uit het rapport van de Commissie Hoekstra, het wetsvoorstel forensische zorg, en de aandacht vanuit de Europese Unie met de aanbeveling voor kwetsbare verdachten. Het proefschrift van Haffmans ziet enkel op de berechting van de psychisch gestoorde delinquent. Gezien genoemde ontwikkelingen, komt in het onderhavige onderzoek de gehele periode vanaf de aanhouding van de verdachte tot en met de berechting aan de orde.

Samenvattend kan gesteld worden dat de maatschappelijke beleidsmatige aandacht voor ‘verwarde personen’ rechtshandhaving lijkt te beogen, terwijl vanuit Europa en andere ontwikkelingen in de Nederlandse regelgeving steeds meer oog komt voor de kwetsbaarheid van een verdachte. Deze verschillende invalshoeken en de aandacht

---

³⁰ Haffmans 1989.

³¹ Haffmans 1989, p. 4 en p. 5.

voor de kwetsbaarheid van een psychisch gestoorde verdachte vragen om een nieuwe doordinking van de regelgeving ten aanzien van de psychisch gestoorde verdachte.

2. De vraagstelling

Bovenstaande maatschappelijke en wetenschappelijke aanleidingen leiden tot de volgende vraagstelling:

Op welke momenten en op welke wijze kan er in het Nederlandse strafproces tegemoetgekomen worden aan de kwetsbaarheid van de psychisch gestoorde verdachte? Zijn de regelgeving en de praktische uitvoering daarvan consistent en adequaat in het licht van Europese standaarden?

De beantwoording van deze vraagstelling dient inzicht te geven op welke manier er wordt omgegaan met de verdachte die (vermoedelijk) lijdt aan een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens gedurende het strafproces en op welke wijze en op welk moment de kwetsbaarheid van deze verdachte gecompenseerd wordt.

In het strafproces komt een mogelijk gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens van een verdachte voor het eerst naar voren bij de aanhouding van deze verdachte door opsporingsambtenaren, na het begaan van een strafbaar feit. Bij de aanhouding van een verdachte met een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens zijn er twee mogelijkheden. Ten eerste kan het ogenblikkelijk duidelijk zijn dat er sprake is van een verdachte die lijdt aan een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens. Ten tweede kan het niet direct duidelijk zijn dat de verdachte daaraan lijdt en derhalve kwetsbaar is, wat een veel vaker voorkomende situatie is. Bij de eerste groep verdachten kan vanaf het eerste moment rekening worden gehouden met de kwetsbaarheid die ontstaat vanuit deze gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens. Deze kwetsbaarheid kan direct middels extra maatregelen gecompenseerd worden. Bij de tweede groep verdachten zal de kwetsbaarheid van de verdachte en de compensatie daarvan niet vanzelfsprekend zijn.

3. Afbakening, opbouw en methode

3.1 Afbakening

In het onderhavige onderzoek worden de psychisch gestoorde verdachte en de psychische stoornis vanuit het strafprocesrecht bekeken. Dit kan bijvoorbeeld afwijken van de wijze waarop een psycholoog of psychiater naar de psychisch gestoorde verdachte en de psychische stoornis kijkt.

Het strafproces(recht) wordt als uitgangspunt genomen. Door het strafproces als uitgangspunt te nemen, worden de beslismomenten bestudeerd die zich voordoen gedurende het strafproces bij een volwassen verdachte die (vermoedelijk) lijdt aan een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens. De minderjarige verdachte, die mogelijk lijdt aan een psychische stoornis, de PIJ-maatregel en andere regelingen met betrekking tot de minderjarige psychisch gestoorde verdachte komen in dit onderzoek niet aan de orde. Binnen dit onderzoek zal niettemin bij enkele onderwerpen een vergelijking gemaakt worden met het jeugdstrafrecht, omdat naast de psychisch gestoorde verdachte ook minderjarige verdachten als zodanig deel uitmaken van de groep kwetsbare verdachten. Bovendien heeft de Europese Commissie zowel voor de psychisch gestoorde verdachte als voor de minderjarige verdachte een niet-bindende aanbeveling opgesteld, maar is enkel de aanbeveling voor minderjarige verdachten omgezet in een bindende richtlijn.³²

Het uitgangspunt in dit onderzoek is de meerderjarige verdachte die lijdt aan een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens, en de wettelijke regelingen die daarbij horen. Het betreft in dit onderzoek te allen tijde de aangehouden verdachte.

Door de wetgever wordt in verschillende artikelen uit het Wetboek van Strafrecht en het Wetboek van Strafvordering³³ het criterium ‘een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens’ gebruikt. Om gelijkenis hiermee te houden, wordt in dit onderzoek onder psychisch gestoorde verdachte de verdachte verstaan die aan het criterium, ‘een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van zijn geestvermogens’ voldoet.

De termen ‘raadsman’ en ‘advocaat’ worden in dit onderzoek door elkaar gebruikt. Met deze termen wordt bedoeld: degene die de verdachte rechtsbijstand verleent. Met de term ‘de verdediging’ worden de verdachte en diens raadsman bedoeld. Met de term ‘procesdeelnemers’ worden alle mogelijke deelnemers aan het strafproces bedoeld, terwijl met de term ‘procespartij’ enkel de officier van justitie, de verdediging (raadsman en verdachte) en de rechter/rechter-commissaris bedoeld worden. Met de term ‘gedragsdeskundigen’ worden in dit onderzoek verschillende (gedrags)deskundigen aangeduid. Het gaat om personen die vanuit hun deskundigheid rapporteren over aspecten van het gedrag van de verdachte ten behoeve van het strafproces. In de meeste gevallen zal een psycholoog en/of psychiater de gedragsdeskundige zijn die rapporteert over de verdachte. De psychologie is de meetbare of empirische kennis van de geest. Er wordt op het terrein van de (klinische) psychologie gemeten met behulp van meetinstrumenten. Het gaat om psychische functies als het kennen, voelen, willen en handelen. De psychiatrie is een medisch specialisme, geneeskunde en geneeskunst van de geest. De psychiater maakt gebruik van weten-

---

³² Richtlijn 2016/800/EU.

³³ Onder andere in de artikelen 16, 509a en 37, 37a Wetboek van Strafrecht.

schappelijke kennis en technieken bij de behandeling van ziekten. De psychiater zal elke ziekte anders moeten benaderen, omdat elke patiënt de klachten op een specifieke wijze onder de aandacht brengt. De psycholoog en psychiater hebben een eigen manier van diagnosticeren. De psycholoog maakt vaak gebruik van persoonlijkheidstesten, terwijl de psychiater meestal een medische anamnese afneemt.³⁴

Zoals gezegd wordt dit onderzoek gedaan vanuit de strafrechtelijk (juridische) invalshoek en niet vanuit de psychiatrische of psychologische invalshoek. Dit betekent dat er niet (uitgebreid) ingegaan wordt op de psychische stoornis op zichzelf, het ontstaan daarvan en de verschillende stoornissen die de verdachte kan hebben en de behandeling van de psychische stoornis.

Dit onderzoek ziet niet op strafbare feiten begaan door personen die verblijven in een psychiatrische zorginstelling en hiervoor niet via het strafrecht berecht worden.

3.2 Opbouw

Om de vraagstelling te beantwoorden dient eerst vastgesteld te worden wat er onder de begrippen 'psychische stoornis' en 'kwetsbaarheid' verstaan wordt. Bovendien is het van belang om een aantal onderwerpen, zoals de context van de regelgeving in het straf(proces)recht en de Wet Bopz en de rol van de procespartijen te bekijken voordat de vraagstelling nader onderzocht en beantwoord wordt. Deze onderwerpen zijn algemeen van aard en komen naar voren bij een verdachte die lijdt aan een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens. In hoofdstuk 2 worden daarom de begrippen psychische stoornis en kwetsbaarheid nader gedefinieerd en de context van de regelgeving in het straf(proces)recht en de Wet Bopz, de rol van de procesdeelnemers, de verbanden tussen stoornis en delict en de toerekeningsvatbaarheid besproken.

In de hoofdstukken drie en verder wordt de Nederlandse regelgeving onderzocht om tot de beantwoording van de vraagstelling te komen. De hoofdstukken 3, 4 en 5 zijn ingedeeld aan de hand van twee strafrechtelijke beginselen die een rol spelen bij de verdachte die lijdt aan een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens, namelijk het opportuiniteitsbeginsel en de procesbekwaamheid. Met betrekking tot de procesbekwaamheid worden de artikelen 16 en 509a-d Wetboek van Strafvordering besproken. Met deze strafrechtelijke beginselen dient gedurende het gehele strafproces rekening gehouden te worden. In de hoofdstukken 6, 7 en 8 komen de verschillende fases in het strafproces aan de orde. In hoofdstuk 6 wordt gekeken naar het verhoor en de voorgeleiding van de psychisch gestoorde verdachte, in hoofdstuk 7 naar de gedragsdeskundige rapportage in het voor onderzoek en in hoofdstuk 8 naar de gedragsdeskundige rapportage en de verdachte ter terechtzitting.

De hoofdstukken drie tot en met acht hebben dezelfde indeling. In deze hoofdstukken

---

³⁴ Van Marle, Mevis & Van der Wolf 2008, p. 64-65.

worden de regelgeving, de praktijk en de Europese standaarden bekeken en wordt de Nederlandse regelgeving getoetst aan de praktijk en de Europese standaarden.

Ter afsluiting van dit onderzoek, volgen in hoofdstuk 9 de conclusie en aanbevelingen.

3.3 Methode

In dit onderzoek worden de Nederlandse (wettelijke) regelingen getoetst aan de praktijk en de Europese standaarden. Er wordt gekeken of de Nederlandse regelgeving voldoende waarborgen biedt om een verdachte die lijdt aan een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens via een strafproces te berechten.

In de volgende drie subparagrafen worden achtereenvolgens de Europese standaarden, de theorieën van het strafrecht en het strafprocesrecht en de methode die ziet op het empirisch onderzoek besproken.

3.3.1 Europese standaarden: Het EVRM, de jurisprudentie van het EHRM en de EU-aanbeveling

Het EVRM en de jurisprudentie van het EHRM

Het EVRM is een Europees verdrag waarin de mensen- en burgerrechten van alle inwoners van de aangesloten landen zijn vastgelegd.³⁵ Het EVRM is geen verdrag van de Europese Unie, maar een document van de Raad van Europa. Op Europees niveau is de bescherming van de rechten van een verdachte in de strafrechtelijke procedure gedurende lange tijd met name gebaseerd geweest op het EVRM en op de jurisprudentie van het EHRM. Met de invoering van het procedureel stappenplan³⁶ in 2009 wordt overeengekomen dat er verdere maatregelen nodig zijn, die ervoor zorgen dat verdachten beschermd worden en de regelingen uit het EVRM volledig uitgevoerd en nageleefd worden.³⁷

De waarden uit het EVRM die van belang zijn voor de psychisch gestoorde verdachte, zijn het recht op een eerlijk proces, het verbod op foltering, het recht op behandeling, het recht op vrijheid en veiligheid en het recht op eerbiediging van het privé-, familie- en gezinsleven.

In artikel 6 EVRM is het recht op een eerlijk proces geregeld. Dit artikel waarborgt onder andere het recht van de verdachte om effectief te participeren in zijn eigen

---

³⁵ Dit verdrag is op 4 november 1950 te Rome tot stand gekomen, in navolging van de in 1948 opgestelde Universele Verklaring van de Rechten van de Mens.

³⁶ Raad van de Europese Unie 2009.

³⁷ Raad van de Europese Unie 2009, overweging 2. Zie ook Verbeke e.a. 2015, p.68.

strafzaak vanaf het allereerste stadium en het recht op rechtsbijstand. Bij een verdachte die lijdt aan een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens, kan het hebben van een eerlijk proces eerder in het gedrang komen dan bij een ‘normale’ verdachte. Een psychisch gestoorde verdachte overziet mogelijk niet de consequenties van bepaalde keuzes of rechten die hij heeft of begrijpt de tegen hem ingestelde vervolging niet. Artikel 6 EVRM ziet op verscheidene aspecten van het strafproces en zal daarom in de hoofdstukken drie tot en met acht terugkomen.

Naast artikel 6 EVRM, zijn ook de artikelen 3, 5 en 8 EVRM van belang. Uit artikel 3 EVRM kan afgeleid worden dat dit artikel mede ziet op de noodzaak tot het beschermen van rechten van anderen en kan een interventie onder dwang rechtvaardigen. Het begrip ‘medical necessity’ speelt hierbij een rol.³⁸ Artikel 5 EVRM is van belang bij het onvrijwillig opnemen van psychiatrische patiënten. Er kan bij een onvrijwillige opname sprake zijn van schending van artikel 5 EVRM. Er moet sprake zijn van proportionaliteit tussen de vrijheidsneming en de aanleiding daarvoor. De psychische stoornis dient te worden vastgesteld op grond van ‘objective medical expertise’³⁹ en de beslissing moet worden genomen door een ‘competent national authority’.⁴⁰ Artikel 8 EVRM ziet op het recht op privéleven/privacy van de verdachte. Een inbreuk op de privacy van de verdachte is mogelijk wanneer hier een wettelijke basis voor is. In lid 2 van dit artikel worden nadere eisen genoemd, met betrekking tot wanneer een inbreuk op de privacy gerechtvaardigd is. Bij een verdachte wordt een inbreuk gemaakt op zijn privacy door het opmaken van een gedragsdeskundige rapportage en door het gebruik van deze rapportage ten behoeve van het strafproces. Uiteraard zijn niet enkel de artikelen van het EVRM bindend, ook de rechtspraak van het EHRM is bindend en van belang voor de Nederlandse regelgeving. Het EHRM legt middels zijn rechtspraak de artikelen van het EVRM nader uit en geeft aan hoe deze geduid moeten worden.

De aanbeveling betreffende procedurele waarborgen voor kwetsbare personen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure

In 1999 wordt door de Europese Raad het principe van wederzijdse erkenning als fundament voor de justitiële samenwerking aanvaard.⁴¹ Deze samenwerking wordt in 2001⁴² in de Raad van de Europese Unie aangenomen. De samenwerking is in de praktijk vooral gericht op grensoverschrijdende criminaliteit en vervolging.⁴³ Een

---

³⁸ EHRM, 28 februari 2006, nr. 14659/02 (*Wilkinson/Verenigd Koninkrijk*).

³⁹ Uitzondering is toegestaan in noodgevallen.

⁴⁰ EHRM, 5 oktober 2000, BJ 2001/36, (*Varbanov/Bulgarije*); EHRM, 24 september 1992, A.242B, (*Hercegfalvy/Oostenrijk*) en EHRM, 24 oktober 1979, NJ 1980,114 (*Winterwerp/Nederland*).

⁴¹ Verbeke e.a. 2015, p. 67.

⁴² Raad van de Europese Unie 2001.

⁴³ Anderson 2008, p. 105-120; Zie ook Cape e.a. 2007.

voorbeeld hiervan is het kaderbesluit met betrekking tot het Europees Arrestatiebevel uit 2002.⁴⁴ Een keerzijde van de focus op de vervolging is dat de effecten van de Europese samenwerking op de procedurele rechten van de verdachten nauwelijks in ogenschouw genomen worden.⁴⁵

In 2003 is de Europese Commissie van mening dat de autoriteiten van de lidstaten moeten overwegen hoe zij met de mogelijke kwetsbaarheid van verdachten tijdens het eerste stadium van de strafrechtelijke procedure omgaan. De lidstaten behoren passende maatregelen te nemen om ervoor te zorgen dat deze kwetsbare verdachten een eerlijke procedure krijgen.⁴⁶ In 2004 wordt een eerste stap gezet. Een kaderbesluit over bepaalde procedurele rechten in strafzaken in de Europese Unie wordt goedgekeurd.⁴⁷ In 2007 ontstaat er discussie over de inhoud van dit kaderbesluit. De lidstaten zijn het oneens over de vraag of de Europese wetgeving kan gelden op nationaal niveau en over de vraag of deze wetgeving ziet op grensoverschrijdende criminaliteit. Daarnaast zijn de lidstaten van mening dat het kaderbesluit weinig toegevoegde waarde heeft ten opzichte van het EVRM.⁴⁸

Een instrument, zoals neergelegd in het kaderbesluit, wordt echter wel noodzakelijk geacht.⁴⁹ De Raad van de Europese Unie⁵⁰ keurt een procedureel stappenplan goed. In dit procedurele stappenplan worden zes maatregelen genoemd die van belang zijn voor de bescherming van verdachten. Deze maatregelen zijn:

1. Het recht op vertaling en een tolk;⁵¹
2. Het recht op informatie over de rechten, de procedure en de kosten;⁵²
3. Het recht op juridisch advies en rechtsbijstand;
4. Het recht op communicatie met de familie, werkgever en/of consulaat;⁵³
5. Bijzondere waarborgen voor verdachten of beklaagden die kwetsbaar zijn;⁵⁴
6. Een (voorlopig) dossier met betrekking tot de voorlopige hechtenis.⁵⁵

Als een verdachte van mening is dat zijn rechten geschonden zijn, kan er aan de hand van deze zes maatregelen getoetst worden of de rechten van een verdachte daadwerkelijk geschonden zijn. Bovengenoemde maatregel 5 ziet op verdachten die door hun

---

⁴⁴ Raad van de Europese Unie 2002.

⁴⁵ Verbeke e.a. 2015, p. 68.

⁴⁶ Europese Commissie 2003.

⁴⁷ Europese Commissie 2004.

⁴⁸ Verbeke e.a. 2015, p. 68.

⁴⁹ Vernimmen-Van Tiggelen & Surano 2009.

⁵⁰ Raad van de Europese Unie 2009.

⁵¹ Richtlijn 2010/64/EU.

⁵² Richtlijn 2012/12/EU.

⁵³ Richtlijn 2013/48/EU.

⁵⁴ Europese Commissie 2013.

⁵⁵ Europese Commissie 2011.

leeftijd, psychische gesteldheid of lichamelijke beperkingen de betekenis van de procedure niet kunnen volgen of begrijpen. De andere maatregelen gelden voor elke verdachte, al dan niet (extra) kwetsbaar. Met het opnemen van maatregel 5, laat de Raad van de Europese Unie zien dat de positie van de kwetsbare psychisch gestoorde verdachte belangrijk geacht wordt en dat voor deze kwetsbare verdachte specifieke maatregelen noodzakelijk zijn.

In november 2013 heeft de Europese Commissie de niet-bindende aanbeveling opgesteld ‘betreffende procedurele waarborgen voor kwetsbare personen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure’.⁵⁶ Deze EU-aanbeveling heeft als doel de lidstaten ertoe aan te zetten de procedurele rechten te versterken van alle verdachten en beklaagden die door hun leeftijd, geestelijke of lichamelijke toestand of handicap niet in staat zijn een strafprocedure te begrijpen en er effectief aan deel te nemen.⁵⁷ Een aantal waarden die de Europese Commissie in deze aanbeveling benoemt, zijn het non-discriminatiebeginsel, het vermoeden en de vaststelling van de kwetsbaarheid van een verdachte, het recht op medische bijstand en het recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer.⁵⁸

In het onderhavige onderzoek zal de Nederlandse regelgeving getoetst worden aan deze aanbeveling en de waarden die de Europese Commissie hierin benoemt.

Ondanks dat de aanbeveling van de Europese Commissie niet-bindend is, toont deze aanbeveling dat het van belang is dat de lidstaten alert zijn op de kwetsbare positie van een psychisch gestoorde verdachte. Aan de ene kant is het teleurstellend dat het een niet-bindende aanbeveling betreft voor de kwetsbare psychisch gestoorde verdachte, maar aan de andere kant is het een grote stap voorwaarts dat er een aanbeveling van de Europese Commissie is.

Echter, voor minderjarige verdachten is de aanbeveling wel omgezet in een bindende richtlijn.⁵⁹ Het is onduidelijk waarom daar bij de minderjarige verdachte wel voor gekozen is, maar niet voor de verdachte die op grond van zijn psychische stoornis kwetsbaar is.⁶⁰ Het is mogelijk dat onderhandelingen tussen Europese landen alleen geslaagd zijn voor de richtlijn met betrekking tot de minderjarige verdachte. Een andere reden kan zijn dat aan kinderen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure bijzondere aandacht geschonken dient te worden, om hun mogelijkheden tot ontwikkeling en sociale herintegratie te behouden.⁶¹

Afronding: de Europese standaarden

Uit het EVRM, de jurisprudentie van het EHRM en de EU-aanbeveling betreffende

---

⁵⁶ Europese Commissie 2013.

⁵⁷ Europese Commissie 2013, p. 1.

⁵⁸ Europese Commissie 2013.

⁵⁹ Richtlijn 2016/800/EU.

⁶⁰ Van der Wolf 2016, p 73-84.

⁶¹ Richtlijn 2016/800/EU, overweging 9.

procedurele waarborgen voor kwetsbare personen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure komen verschillende waarden naar voren, te weten:

- De onverwijld vaststelling en erkenning van de kwetsbaarheid;
- Het non-discriminatiebeginsel;
- Het recht op effectieve participatie;
- Het recht op effectieve bescherming;
- Het beginsel van equality of arms;
- Het recht op praktische en effectieve rechtsbijstand;
- Het recht op bescherming van de persoonlijke levenssfeer (privacy);
- Het recht op medische bijstand.

In paragraaf vier van de komende hoofdstukken⁶² worden het strafrechtelijk beginsel of de juridische onderwerpen uit dat hoofdstuk bekeken vanuit het licht van en getoetst aan deze waarden uit het EVRM, de jurisprudentie van het EHRM en de EU-aanbeveling betreffende procedurele waarborgen voor kwetsbare personen die verdachte of beklaagde zijn in een strafprocedure.

3.3.2 Theorieën van Strafrecht en Strafprocesrecht

De Europese waarden behoren tot het domein van de rechtsbescherming dat soms concurreert met het domein van rechtshandhaving. In de Nederlandse strafrechtstheorieën komen de doeleinden van het strafrecht naar voren. Hieruit blijkt dat er meer waarden zijn die de positie van de psychisch gestoorde verdachte in het strafproces omgeven dan enkel de waarden die voortvloeien uit de Europese standaarden. In dit onderzoek zullen waar nodig deze waarden dan ook tegen elkaar worden afgewogen.

In Nederland kan strafrechtelijk gereageerd worden wanneer een (psychisch gestoorde) burger een rechtsnorm overschrijdt. Het uitgangspunt zou echter ook kunnen zijn dat een strafrechtelijke reactie achterwege blijft wanneer blijkt dat de verdachte lijdt aan een ernstige psychische stoornis.⁶³ Dit sluit aan bij de visie van het strafrecht, die als volgt door strafrechtsgeleerde Röling is omschreven. Volgens hem zou het uitgangspunt moeten zijn *“De daden van den crimineel onbekwame mogen bepaalde belangen kunnen aantasten, zij laten de rechtsorde onaangetast, zij verstoren niet de orde. En op die ordeverstoring komt het aan.”*⁶⁴ De psychisch gestoorde verdachte hoeft niet gestraft te worden omdat er geen sprake is van ordeverstoring, dus een strafrechtelijke reactie kan achterwege blijven.

---

⁶² Behalve in hoofdstuk 2, de indeling van dat hoofdstuk wijkt af van de andere hoofdstukken.

⁶³ Haffmans 1989, p. 9.

⁶⁴ Röling 1938, p. 331-336.

De rechtsgrond voor de straf en/of maatregel

Haffmans is van mening dat het strafrecht een instrument van de overheid is. Hij neemt het standpunt in dat het strafbare feit de rechtsgrond is voor zowel de straf als de maatregel.⁶⁵ Enschedé is daarentegen van mening dat de straf en de maatregel niet dezelfde rechtsgrond hebben. Volgens hem zit de rechtsgrond voor de straf zit in de vergelding. De rechtsgrond voor het opleggen van een maatregel is het algemeen belang. Het betreft hier een gevaarlijk geachte psychisch gestoorde delinquent, tegen wie de samenleving beveiligd dient te worden.⁶⁶ Peters is van mening dat de juridische taak van het strafrecht ‘policing the police’ is in plaats van ‘policing society’.⁶⁷ Ook stelt Peters: *“De juridische dimensie in het strafrecht wordt vooral bepaald door oriëntatie op beginselen die autonoom zijn ten opzichte van maatschappelijke functies van controle, ordehandhaving en misdaadbestrijding; en op handhaving van een contradictoire structuur van de processen waarin de Staat deze controle-, ordehandhaving- en misdaadbestrijdingsfuncties wil realiseren.”*⁶⁸

Doelinden van het strafrecht

Haffmans onderscheidt bij de vraag of het strafrecht het meest geëigende middel is drie stadia, te weten: de sanctiebedreiging, de sanctieoplegging en de sanctie-executie.⁶⁹ De overheid stelt wetten op, zodat deze stadia worden nageleefd. Bij een normoverschrijding komt het strafrecht in beeld. Het doel van de wetgever is het voorkomen van ongewenst gedrag. Hierbij wordt geen onderscheid gemaakt tussen een ‘normale’ verdachte en een verdachte die lijdt aan een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens. Er zijn wel specifieke regels, zoals artikel 39 Wetboek van Strafrecht⁷⁰. Haffmans is van mening dat de strafwet ziet op de generale preventie. Zodra een verdachte een overtreding of misdrijf heeft begaan, komen de speciale preventiedoelen in beeld. Voor de verdachte zijn dat afschrikking en beveiliging. Voor de maatschappij ziet de speciale preventie ook op afschrikking en op het tegen gaan van eigenrichting.⁷¹ Bij de sanctieoplegging staan het begane strafbare feit en de daarmee verbonden geestelijke gesteldheid van de dader centraal. Het strafrecht is voor iedere burger hetzelfde, pas bij het opleggen van de straf komt de vraag naar de toerekeningsvatbaarheid in beeld en kan de psychische stoornis een rol spelen.⁷² Ook in dit stadium, waarbij het gaat om de effecten van de daad in de samenleving ongedaan te maken, staat de psychische gesteldheid van de dader niet in

---

⁶⁵ Haffmans 1989, p. 10.

⁶⁶ Enschedé 1983, Zie ook Enschedé 2002.

⁶⁷ Peters 1972, p. 7.

⁶⁸ Peters 1972, p. 9.

⁶⁹ Haffmans 1989, p. 11 en 24-25.

⁷⁰ Artikel 39 Wetboek van Strafrecht bepaalt: *“Niet strafbaar is hij die een feit begaat, dat hem wegens de gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van zijn geestvermogens niet kan worden toegerekend.”*

⁷¹ Haffmans 1989, p. 24-25.

⁷² Haffmans 1989, p. 24-25.

de weg om het strafrecht toe te passen.⁷³ In de fase van de tenuitvoerlegging, de sanctie-executie, is er naast de generale preventie ook sprake van speciale preventie. Bij een psychisch gestoorde verdachte is het naast de beveiliging en bescherming van de maatschappij ook van belang dat deze verdachte behandeling krijgt en leert om in de toekomst de rechtsnorm niet te overschrijden.⁷⁴

Haffmans is van mening dat, gelet op de doeleinden van het strafrecht, een afwijkende psychische toestand van de verdachte niet in de weg staat om hem te berechten. Deze verdachte heeft als burger recht op deelname aan het strafrecht.⁷⁵ Volgens de opvatting van Haffmans – zoals eerder geschreven – is het strafrecht een middel van sociale controle, dat in handen is van de overheid. Bij bepaling of dit middel ingezet dient te worden, is de vraag of de verdachte lijdt aan een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens niet van belang. Hij is van mening dat de vraag of het strafrecht het meest geëigende middel is per stadium anders beantwoord dient te worden.⁷⁶ De gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens is in het strafbedreigingsstadium nauwelijks van betekenis. Bij het oplegingsstadium is er ook geen uitzonderingspositie en bij de executiefase bepaalt de psychische gesteldheid van de dader mogelijk de wijze van executie.⁷⁷ Van belang is wel, dat in ogeschouw genomen wordt dat het strafrecht als ultimum remedium ingezet dient te worden.⁷⁸ Het sluit aan bij de visie van strafrechtsgeleerde Van Hamel⁷⁹ om de wijze en mogelijk ook de duur van de executie afhankelijk te maken van de psychische gesteldheid van de dader. Van Hamel stelt voor dat in zeer zware gevallen de maatregel terbeschikkingstelling van de regering opgelegd kan worden. Hij vindt het noodzakelijk dat er controle is en dat er na tien jaar overwogen dient te worden of verlenging voor onbepaalde tijd noodzakelijk is.⁸⁰ De speciale preventie, het inrichten van de berechting en de sanctie op de behandeling van en beveiliging tegen de individuele delinquent dient voorop te staan.⁸¹

Waar Haffmans van mening was dat de psychische gesteldheid van de dader pas van belang is bij de wijze van executie, was de opvatting van de Utrechtse School, de samenwerking tussen Pompe als strafrechtjurist, Baan als forensisch psychiater en Kempe als criminoloog, juist dat er aandacht moet zijn voor de mens, de persoon des daders, achter de delinquent.⁸² Vanuit verschillende vakgebieden dient er aandacht

---

⁷³ Haffmans 1989, p. 14-16.

⁷⁴ Haffmans 1989, p. 16-17.

⁷⁵ Haffmans 1989, p. 12.

⁷⁶ Haffmans 1989, p. 24.

⁷⁷ Haffmans 1989, p. 18.

⁷⁸ Haffmans 1989, p. 25-26.

⁷⁹ Van Hamel is een belangrijke vertegenwoordiger van de moderne school.

⁸⁰ Koenraadt 2007, p. 22.

⁸¹ Peters 1972, p. 5.

⁸² Pompe 1928, p. 15.

besteed te worden aan de verdachte als betrokkene bij het strafproces.⁸³ De Utrechtse school heeft als uitgangspunt dat elke verdachte kwetsbaar is. De verdachte die lijdt aan een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens, is extra kwetsbaar.

Volgens Rummelink staat bij de Utrechtse School de gedachte van ontmoeting centraal: *“De delinquent, geketend aan zijn misdaad, zou na een humane ontmoeting met de strafrechtspleging zijn vrijheid moeten hervinden”*.⁸⁴ In 1980 maakt Rummelink⁸⁵ onderscheid tussen twee stromingen, namelijk de functionele stroom, ook wel heenstroom⁸⁶ genoemd, en de tegenstroom.⁸⁷ De functionele stroom wordt door Rummelink breed omschreven. Twee uitgangspunten zijn kenmerkend voor de juristen die Rummelink onder de functionele stroom schaaft, te weten:

- Er wordt een relatie gelegd tussen de misdaad en de zwaarte van de op te leggen sanctie, het rechtvaardigheidsmoment in de straf;
- De wettelijke norm staat voorop, het formeel wettelijk perspectief.⁸⁸

De functionele stroom is in de praktijk zichtbaar.⁸⁹ Het openbaart zich logischerwijs in het vervolgingsbeleid en de sanctionering.⁹⁰ De functionele stroom heeft als doel de orde te handhaven door middel van criminaliteitsbestrijding. Echter, naast het algemeen belang dient ook het individueel welzijn in het oog gehouden te worden.

De tegenstroom is een reactie⁹¹ op de functionaliserende tendens.⁹² De aanhangers van de tegenstroom zijn van mening dat het strafrecht gericht is op effectuering van het recht en niet als primair doel het bereiken van staatsdoeleinden heeft. De Staat

---

⁸³ Bosch 2008, p. 73.

⁸⁴ Rummelink 1980a, p. 8.

⁸⁵ Rummelink 1980.

⁸⁶ De functionele stroom wordt omschreven als: *“De tendens het strafrecht niet te zien als volledig op zichzelf staande, geïsoleerde discipline met een eigen doel zonder dat bij de toepassing ervan met menselijke, doch met name ook maatschappelijke factoren rekening behoeft te worden gehouden, maar als een functie in het sociale systeem van de Staat, gericht op de doeleinden, die de Staat zoekt te verwezenlijken.* Rummelink 1980, p. 32 ; Zie ook Groenhuijsen 2008a, p. 4.

⁸⁷ Groenhuijsen 2008a, p. 4.

⁸⁸ Rummelink 1980, p. 32; Zie ook Groenhuijsen 2008a, p. 4.

⁸⁹ In het formele strafrecht komt de functionele stroom naar voren bij de wetgeving met betrekking tot de bevoegdheid van het Openbaar ministerie om een zaak te seponeren, artikel 167 lid 2 Wetboek van Strafvordering, en de schikkingsbevoegdheid van het Openbaar Ministerie. In het materiële strafrecht is het zichtbaar in de decriminalisering door bijvoorbeeld artikel 248bis Wetboek van Strafrecht af te schaffen, zie Rummelink 1980a, p. 17. Ook de strafbaarstelling van de rechtspersoon is een duidelijke voorbeeld van de zichtbaarheid van de functionele stroom, zie Rummelink 1980a, p. 18.

⁹⁰ Rummelink 1980a, p. 19 en 20.

⁹¹ Er is geen complete tegenstelling mogelijk omdat ook bij de tegenstroom het strafrecht een functie vervult.

⁹² Rummelink 1980a, p. 23.

functioneert ten behoeve van het recht.⁹³ De tegenstroom richt zich met name op de bescherming van het individu tegen de overheid.^{94/95} De psychisch gestoorde verdachte zal meer bescherming tegen de overheid nodig hebben dan een niet-kwetsbare verdachte. Het is onduidelijk of de tegenstroom specifieke regelingen voor kwetsbare verdachten op het oog heeft.

De visie van Haffmans op dit punt is dat de waarde van het strafrecht ligt in de normering van en de controle op de uitoefening van de mogelijkheden om gedrag te beheersen, orde te handhaven en misdaad te bestrijden. Het strafrecht is in de eerste plaats een rechtssysteem. Het is niet mogelijk om enkel naar het strafrecht te kijken vanuit doelmatigheidsoverwegingen, met het strafrecht als middel voor sociale controle en het niet overtreden van de rechtsnorm. Het rechtsburgerschap staat centraal. Dit veronderstelt aansprakelijkheid en aanspreekbaarheid van de delinquent. Bij een psychisch gestoorde verdachte kan dit mogelijk lastig zijn. In eerste instantie zal de psychisch gestoorde verdachte als eenieder behandeld worden, totdat er aangetoond wordt dat deze verdachte een uitzondering is op de regel. De wetgever hanteert in het Wetboek van Strafrecht en Wetboek van Strafvordering dit uitgangspunt en maakt in beginsel geen onderscheid tussen 'normale' en psychisch gestoorde verdachten. Voor psychisch gestoorde verdachten worden extra regelingen toegevoegd, die ervoor zorgen dat deze psychisch gestoorde verdachten, in de betreffende fase van het strafproces, zoveel mogelijk een gelijkwaardige positie krijgen als de 'normale' verdachten.⁹⁶ Qua mensbeeld sluit Haffmans zich aan bij Peters, het beeld van de mondige burger, de rechtsburger. Peters is van mening dat de mens centraal staat en dat deze mens deelneemt aan het recht, aan rechtsbeginselen en rechtswaarden en het recht geldend kan maken.⁹⁷

Afronding: theorieën van Strafrecht en Strafprocesrecht

Uit het bovenstaande blijkt dat, gelet op de doeleinden van het strafrecht, de psychische toestand van een verdachte niet in de weg staat om deze verdachte via het strafrecht te berechten.⁹⁸ De wetgever maakt in beginsel geen onderscheid tussen 'normale' en psychisch gestoorde verdachten. Voor een verdachte die lijdt aan een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens zijn extra regelingen toegevoegd in het Wetboek van Strafvordering. Deze regelingen zorgen

---

⁹³ R Emmelink 1980, p.47 ; Zie ook Groenhuijsen 2008a, p. 4 en R Emmelink 1980a, p. 23.

⁹⁴ R Emmelink 1980a, p. 30-33.

⁹⁵ Ook de tegenstroom is in de praktijk zichtbaar. Enkele voorbeelden zijn de herinvoering van de cautie, de publicatie van jaarverslagen van het Openbaar Ministerie en de vervolgingsrichtlijnen, de doorbreking van de 'papiermuur', het niet zonder meer uitsluiten van een te laat ingesteld rechtsmiddel en de verzwaring van de eisen aan de motivering.

⁹⁶ Haffmans 1989, p. 18-21.

⁹⁷ Haffmans 1989, p. 19.

⁹⁸ Haffmans 1989, p. 24.

ervoor dat de psychisch gestoorde verdachte, in die betreffende fase van het strafproces, zoveel mogelijk een gelijkwaardige positie krijgt als de ‘normale’ verdachte. Het strafrecht is voor iedere burger hetzelfde en pas bij het opleggen van de straf komt de vraag naar de toerekeningsvatbaarheid in beeld en kan de psychische stoornis een rol spelen. De oplegging van de straf en/of maatregel vinden de rechtsgrondslag in het delict waarvoor de verdachte veroordeeld wordt.

Er zijn verschillende visies met betrekking tot regelingen die er in de wet- en regelgeving zijn voor de verdachte die lijdt aan een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens. In dit onderzoek wordt bekeken of deze regelgeving consistent en adequaat is in de praktijk en in het licht van de Europese standaarden. Haffmans heeft de Europese regelingen in zijn onderzoek niet meegenomen. Gezien de huidige ontwikkelingen op het gebied van de Europese regelgeving, het EVRM en de uitspraken van het EHRM, is het cruciaal om deze regelingen in dit onderzoek wel te belichten.

Tevens is Haffmans van oordeel dat de psychische gesteldheid van de verdachte pas bij de oplegging van de straf een grote rol gaat spelen. In het onderhavige onderzoek wordt er daarentegen vanuit gegaan dat de psychische gesteldheid van de verdachte vanaf de aanhouding een belangrijke rol speelt. Vandaar dat de wetsbepalingen uit het Wetboek van Strafvordering, die zijn opgenomen om de kwetsbaarheid van de verdachte die lijdt aan een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens gedurende het strafproces te compenseren, uitgebreid bekeken, besproken en getoetst worden.

3.3.3 Empirisch onderzoek

Om te zien hoe in de praktijk de regelgeving toepassing krijgt, is binnen het arrondissementsparket Rotterdam⁹⁹ een empirisch onderzoek verricht. Het empirisch onderzoek geeft inzicht in hoe er in de praktijk omgegaan wordt met een verdachte die mogelijk lijdt aan een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens.

Aan de officieren van justitie binnen het arrondissementsparket Rotterdam is een formulier, het beslissingsformulier, gegeven met betrekking tot de (afdoenings)-beslissingen bij een zaak waarin er (vermoedelijk) sprake was van een psychisch gestoorde verdachte.¹⁰⁰ De bedoeling van het beslissingsformulier is om inzicht te krijgen in de beslissingen die genomen worden bij een verdachte die (mogelijk) lijdt aan

---

⁹⁹ Op 1 januari 2013 is de Wet herziening gerechtelijke kaart inwerking getreden. Voorheen was het arrondissementsparket Rotterdam-Dordrecht. In dit onderzoek wordt arrondissementsparket Rotterdam genoemd, ook als het ziet op een tijdstip voor 1 januari 2013.

¹⁰⁰ In bijlage 1 is het beslissingsformulier opgenomen.

een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens. Het beslissingsformulier is per zaak ingevuld en in het beslissingsformulier heeft de officier van justitie aangegeven welke beslissingen er in die zaak genomen zijn.

Dit onderzoek richt zich op de meerderjarige verdachte. Het beslissingsformulier is daarom enkel ingevuld betreffende zaken omtrent meerderjarige verdachten bij wie er een (gedragsdeskundige) rapportage is aangevraagd en er een vonnis gewezen is. In het beslissingsformulier komen alle momenten in het strafproces aan de orde, waardoor inzichtelijk wordt op welk moment en om welke redenen de officier van justitie tot een bepaalde beslissing komt. Uit het beslissingsformulier blijkt hoe vaak en waarom bepaalde beslissingen genomen worden. De vragen op het beslissingsformulier zijn voornamelijk meerkeuze vragen, waardoor er kwantitatieve analyses gedaan konden worden. De gegevens zijn vertrouwelijk en anoniem behandeld. In overleg met de toenmalig hoofdofficier van justitie te Rotterdam¹⁰¹, zijn er afspraken¹⁰² gemaakt over de gegevens die verzameld zouden worden door middel van het verspreiden van het beslissingsformulier onder de officieren van justitie. Deze afspraken zijn gedeeld met de officieren van justitie van het arrondissementsparket Rotterdam.

Opbouw beslissingsformulier

Elk beslissingsformulier ziet op één strafzaak en bestaat uit achttien vragen.¹⁰³ Deze vragen zijn geformuleerd naar aanleiding van de verschillende fases in het strafproces en de beslistmomenten die de officier van justitie en/of de rechter-commissaris of de rechter heeft. Voorafgaand aan deze vragen staat beschreven wat de bedoeling is van het formulier. Vervolgens worden algemene gegevens betreffende de zaak gevraagd, zoals de naam van de officier van justitie, de naam van de verdachte, het parketnummer, het arrondissement en de datum. Deze gegevens worden gevraagd om bij eventuele vragen van de onderzoeker de betreffende officier van justitie te kunnen benaderen. Daarnaast wordt er ook gevraagd van welk strafbare feit betrokkene verdacht wordt. Bij de meerkeuze vragen is vrijwel altijd het antwoord 'Anders, namelijk...' opgenomen, zodat het eventueel niet volledig zijn van de antwoorden of de mogelijkheid van het bestaan van een ander antwoord ondervangen wordt. De vragen zijn ingedeeld naar gelang de verschillende fases in het strafproces. Hierdoor wordt inzichtelijk welke beslissingen in welke fase van het onderzoek genomen worden. Het beslissingsformulier is onderverdeeld in verschillende fases, te weten: arrestantencel/gevangenis, (gerechtelijk) vooronderzoek, advies/rapportage gedragsdeskundige, eis officier van justitie ter terechtzitting en beslissing ter terechtzitting.

---

¹⁰¹ Mr. F.K.G. Westerbeke.

¹⁰² De afspraken zijn samengevat: Het beslissingsformulier mag verspreid worden binnen het arrondissementsparket Rotterdam; Het beslissingsformulier mag enkel verspreid worden bij zaken waar een rechterlijke uitspraak is gevolgd; Er wordt vertrouwelijk met de gegevens omgegaan en de zaken worden anoniem verwerkt.

¹⁰³ Bijlage 1.

Het verzamelen en verwerken van de gegevens

Per 1 februari 2012 is het beslissingsformulier verspreid binnen arrondissementsparket Rotterdam en is gestart met het verzamelen van de gegevens. Deze gegevens zijn gedurende een periode van twee jaar verzameld, te weten van 1 februari 2012 tot 1 februari 2014.

Alle vonnissen die tussen 1 februari 2012 en 1 februari 2014 geveld zijn door de Rechtbank Rotterdam, waarbij er sprake is van een meerderjarige verdachte en waarin een gedragsdeskundige rapportage bij het NIFP is aangevraagd, worden in het onderzoek meegenomen. Er is voor gekozen om alle vonnissen per 1 februari 2012 te gebruiken en niet de datum van de aanvraag van de gedragsdeskundige rapportage(s). Hiervoor is gekozen omdat er tussen de aanvraag van de gedragsdeskundige rapportage(s) en de definitieve uitspraak een geruime tijd kan zitten, in grote complexe zaken zelfs jaren. Voor het beslissingsformulier is de aanvraagdatum van de gedragsdeskundige rapportage niet van cruciaal belang, omdat de inhoudelijke criteria met betrekking tot het aanvragen van een gedragsdeskundige rapportage tussentijds niet zijn veranderd. Daarnaast heeft het beslissingsformulier als doelstelling om inzicht te krijgen in de verschillende beslismomenten binnen het strafproces waarbij er sprake is van een (mogelijk) psychisch gestoorde verdachte.

Binnen de administratie van het arrondissementsparket Rotterdam bestaat een NIFP-bureau. Via dit bureau worden alle gedragsdeskundige rapportages aangevraagd. Er wordt een lijst bijgehouden van alle zaken waarin gedragsdeskundige rapportages worden aangevraagd en welke vormen van gedragsdeskundige rapportage aangevraagd worden, bijvoorbeeld of de rapportage is opgemaakt door een psycholoog of psychiater. Eenmaal per twee weken wordt er een update van deze lijst per e-mail toegezonden voor dit onderzoek. Elke medewerker van het arrondissementsparket Rotterdam krijgt e-mails met daarin alle uitspraken die zijn gedaan door de Rechtbank Rotterdam. Deze uitspraken worden bekeken en de naam van de verdachte en/of het parketnummer wordt vergeleken met de namen/parketnummers in de lijst van het NIFP-bureau. Wanneer er een match is, wordt de zaak opgezocht in het systeem compas en/of gps.¹⁰⁴ Vervolgens wordt er contact opgenomen met de betreffende zaaksofficier van justitie met de vraag het beslissingsformulier in te vullen.

De beslissingsformulieren zijn voorzien van een ID-code en verwerkt in SPSS.¹⁰⁵ Door de ID-code kan een zaak uit SPSS gekoppeld worden aan een bepaald beslissingsformulier. De open vragen in het beslissingsformulier zijn in het SPSS bestand omgezet naar antwoordcategorieën (meerkeuze), zodat alle data verwerkt en geana-

---

¹⁰⁴ De systemen waarin alle zaken bijgehouden worden. Compas staat voor: Communicatiesysteem Openbaar Ministerie Parket Administratie Systeem. GPS staat voor Geïntegreerd Proces Systeem.

¹⁰⁵ De gegevens zijn verwerkt in IBM SPSS Predictive Analytics-software, versie 21.

lyseerd kon worden.¹⁰⁶ Voor de indeling in delictsoorten, is aansluiting gezocht bij Brand¹⁰⁷ en Van Kordelaar¹⁰⁸, die eerder delicten categoriseerden bij jongeren, ook een kwetsbare groep.¹⁰⁹

In het onderzoek worden voornamelijk kruistabellen besproken, omdat deze meer inzicht geven dan enkel de frequentie waarmee een bepaald antwoord voorkomt. Er is voor gekozen om alle vragen in een kruistabel af te zetten tegen het soort delict. Hierdoor geven deze tabellen, naast de frequentie waarmee een bepaald antwoord gekozen is, ook weer hoe vaak deze antwoorden gekozen zijn ten opzichte van de verschillende delictsoorten.¹¹⁰ Dit geeft inzicht in het feit of een antwoord vaker voorkomt bij sommige delictsoorten. Naast deze kruistabellen tussen de vraag en het soort delict, zijn enkele vragen onderling met elkaar gekruist. De laatste zes vragen van het beslissingsformulier waren identiek aan elkaar qua antwoordmogelijkheden. Het gaat hierbij om gepaarde data. De exact McNemar's test¹¹¹ wordt gebruikt als statistische toets voor deze gepaarde data. De vragen zijn onderling met elkaar vergeleken om te kijken of er een statistisch significant verband bestaat tussen de eis van de officier van justitie en hetgeen de rechter beslist. Deze resultaten worden besproken in hoofdstuk acht.

In totaal zijn er van 1 februari 2012 tot 1 februari 2014 in het arrondissementsparket Rotterdam 318 zaken geweest waarbij er een vonnis is geweest, waarbij de verdachte meerderjarig was en er een gedragsdeskundige rapportage is aangevraagd. Er zijn dan ook 318 beslissingsformulieren naar de officieren van justitie gestuurd, waarvan 257 beslissingsformulieren teruggestuurd zijn door 61 verschillende officieren van justitie.

De resultaten van het empirisch onderzoek worden besproken in de hoofdstukken waarin een bepaalde vraag van het beslissingsformulier relevant is.

---

¹⁰⁶ Zie bijlage 3.

¹⁰⁷ Brand 2005.

¹⁰⁸ Van Kordelaar 2002.

¹⁰⁹ In bijlage 2 is de verantwoording voor deze indeling opgenomen.

¹¹⁰ In bijlage 4 zijn deze tabellen opgenomen.

¹¹¹ De exact McNemar's test wordt gebruikt voor het vergelijken van gepaarde properties.

Dit onderzoek richt zich op de vraag op welke momenten en op welke wijze er in het Nederlandse strafproces tegemoetgekomen kan worden aan de kwetsbaarheid van de psychisch gestoorde verdachte. Er wordt bekeken of de Nederlandse regelgeving en de praktische uitvoering daarvan consistent en adequaat zijn in het licht van Europese standaarden. Hierdoor wordt er inzicht verkregen op welke manier er gedurende het strafproces wordt omgegaan met de verdachte die lijdt aan een gebrekkige ontwikkeling of ziekelijke stoornis van de geestvermogens, of de wettelijke regelingen voldoende waarborgen bieden om de kwetsbaarheid van deze verdachte te compenseren en op welke wijze en op welk moment de kwetsbaarheid van deze verdachte gecompenseerd wordt. Dit leidt tot verschillende aanbevelingen en het voorstel voor één nieuw artikel dat ziet op de vervolging en berechting van procesonbekwame verdachten.

ELINE GREMMEN studeerde Nederlands Recht aan het Utrecht Law College en aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam. Van 2011 tot 2015 was zij werkzaam bij het arrondissementsparket Rotterdam. Begin 2015 maakte ze de overstap naar het Landelijk Parket te Rotterdam, waar ze aan het werk ging als senior parketsecretaris met als aandachtsgebieden drugs en witwassen. Sinds november 2016 is zij werkzaam als senior adviseur bij de Centrale Toetsingscommissie. Op 15 maart 2018 promoveerde zij als buitenpromovendus aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam.

